

HALK ŞİİRİ

○ ANONİM HALK ŞİİRİ

(ninni- türkü- mani)

○ ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ

(koşma- semai- varsağı- destan)

○ DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ

(ilahi- nefes- şathiye- nutuk)

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / NİNNİ

Ninni: Çocukları uyutmak için belli bir ezgiyle söylenen manzum veya mensur sözlerdir. Genellikle bir dörtlük veya bir mâniden ya da değiştirilip bir türküden alınan ninniler kendilerine özgü ezgilerle söylenirler.

Ninnilerin benim olsun
Uykularım senin olsun
Akan sular ömrün olsun
Ninni yavrum, kuzum ninni

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / TÜRKÜ

Türkü:

- Belirli bir ezgiyle söylenir.
- Söyleyeni genellikle belli değildir.
- Ayrılık, aşk, gurbet, savaşlardaki kahramanlıklar başlıca konulardır.
- Halkta heyecan uyandıran her olayla ilgili türkü yakılabilir.
- Halkın anlayacağı sade bir dil vardır.
- Gerek dil gerek içerik gerek zevk yönüyle türküler halk yaşayışını yansıtır.
- Hece ölçüsünün her kalıbını görmek mümkündür.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / TÜRKÜ

Türküler, yapıları bakımından iki bölümden oluşur.

İlk bölüm, **bent** adı verilen ve türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümdür.

İkinci bölüm ise her bendin sonunda tekrar eden **nakarat** bölümüdür. Bu bölüm, **bağlama ya da kavuştak** adıyla da anılır. Bentlerdeki ve kavuştaklardaki dize sayısı değişiklik gösterebilir.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / TÜRKÜ

Türküler; ezgilerine, konularına ve yapılarına göre çeşitli başlıklar altında toplanır.

Ezgilerine göre bozlak, hoyrat, kayabaşı, oyun havaları gibi isimlerle anılırken konularına göre aşk türküleri, doğa türküleri, çocuk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri gibi isimlerle anılır. Yapılarına göre gruplandırılırken türkülerin bent ve kavuştaklarının kümelenişi göz önünde bulundurulur.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Mani

Sözlü geleneğin ürünüdür.

Yalın bir dil kullanılmıştır.

Anadolu insanının hayat felsefesini,
yaşantısını, bireysel duygulanmalarını vb.
dile getirir.

Halk şirindeki en kısa nazım biçimidir.
Genellikle 7'li hece ölçüsüyle söylenip
dört dizeden oluşur.

aaxa şeklinde kafiyeleşir.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

*Uzaktır seçilmiyor
Gönüldür geçilmiyor
Gönül bir top ibrişim
Dolaşmış açılmıyor*

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Mânilerde ilk iki dize kafiyeli söyleyiş için oluşturulan doldurma dizelerdir.

Bu dizeler, konudan bağımsız gibi düşünülse de konuyla ilişkili olarak da yorumlanabilir.

Mânilerde üçüncü dizenin serbest olması, mâni söyleyene kolaylık sağlar.

Asıl anlatılmak istenen temel duygu ve düşünce genellikle son iki dizede ortaya çıkar.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Mânilerin konusu genellikle aşk olmakla birlikte doğa, ayrılık, özlem, gurbet gibi değişik konularda da mâni söylendiği görülür.

Mâniler dize sayıları, birinci dizedeki hece sayısının eksik olması ve kafiyelerinin cinaslı olmasına göre çeşitli isimler alır.

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Bu durumda tek dörtlükten oluşan,
aaxa şeklinde kafiyeleyen ve
7'li hece ölçüsüyle söylenenler **düz mani**;

*Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı*

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Birinci dizesindeki hece sayısı 7'den az olanlar ve cinaslı kafiyeyle kurulanlar **kesik mânî** ya da **cinaslı mânî**;

*Böyle bağlar
Yâr başın böyle bağlar
Gül açmaz bülbül ötmez
Yıkılsın böyle bağlar*

*Niçin kondun a bülbül
Bağımdaki asmaya
Ben yârimden ayrılmam
Götürseler asmaya*

1- ANONİM HALK ŞİİRİ / MANİ

Dize sayısı dörtten fazla olan mâniler de **yedekli mâni** ya da **artık mâni** adlarını alır.

*Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sahipsiz bağlar gibi*

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

Koşma

İslamiyet'in kabulünden önceki sözlü edebiyat döneminin bir devamı niteliğindedir.

Hece ölçüsünü kullanmışlardır.

Dil sade, halkın kullandığı günlük konuşma dilidir.

Saz eşliğinde ve doğaçlama bir şekilde söylenir.

Bunun yanı sıra özellikle 16. yüzyıldan sonra divan edebiyatı nazım biçimlerini ve aruz ölçüsünü kullanan âşıklar da vardır.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

Eğer benim ile gitmek dilerse
Eğlen güzel yaz olsun da gidelim
Bizim iller kıraçlıdır açılmaz
Yollar çamur kurusun da gidelim

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

Âşıklık geleneğinde **usta-çırak** ilişkisi önemlidir. Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan birini çırak edinir ve ona adım adım âşıklığı öğretir.

Mahlas edinme âşıklıktaki ikinci adımdır. Âşıklık yolunda ilerleyen kişinin kendini yansıtan bir mahlas seçmesi geleneğin belirlediği bir durumdur.

Kişinin “âşık” olabilmesi için **saz çalması** da gereklidir. Geleneğe göre kişinin âşık olduğunun en önemli göstergesi **bade içme veya rüya görmedir**. Âşıkların bazıları, rüyalarında Hızır aleyhisselamı görüp uyanınca saz çalıp şiir söylemeye başlamışlardır. Bazıları da yine rüyalarında pir elinden bade içerler, pirin gösterdiği sevgilinin yüzüne âşık olurlar ve böylece âşıklık makamına ulaşırlar.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

11'li hece ölçüsü ile dörtlükler hâlinde söylenmektedir.

Dörtlük sayısı 3-5 arasında değişmektedir.

Kafiye düzeni abab - cccb – dddb şeklindedir.

Koşmalarda genellikle lirik konular işlenmektedir.

Koşmalar lirik söyleyişi yönüyle divan şiirindeki gazellere benzetilebilir.

Koşma nazım biçimi işlediği konular yönüyle çeşitli türlere ayrılmaktadır.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

Sevgili, güzellik, doğa gibi bireysel temaları işleyen koşmalara **güzelleme**;

yiğitlik, kahramanlık konularını işleyenlere **koçaklama**;

ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü, acıyı dile getirenlere **ağıt**;

insanların ya da toplumların aksayan yönlerini konu edinenlere ise **taşlama** adı verilir.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

*Evvel sen de yücelerden uçardın
Şimdi enginlere mi indin gönül
Derya deniz dağ taş demez aşardın
Kara menzilini aldın mı gönül*

*Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda insan beğenmez
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selam vermeğe dervişan beğenmez*

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

*Yiğitler silkinip ata binende
Derelerden boz kurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçır dön olur*

*Can evimden vurdu felek neyleyim
Ben ağlarım çelik teller iniler
Ben almadım toprak aldı koynuna
Yârim diye bülbul diller iniler*

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ KOŞMA

Güzelleme türünün halk edebiyatındaki temsilcisi Karacaoğlan, koçaklama türününüki Köroğlu, taşlamanınüki Seyrânî'dir.

Ağıtlar ise âşık edebiyatı nazım türlerinden olmakla birlikte daha çok anonim halk edebiyatı ürünleri olarak bilinir.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ SEMAİ

Semai

8'li hece ölçüsü ve dörtlükler hâlinde söylenir.

Heceyle veya aruzla yazılır.

Daha çok sevgi, doğa, güzellik konularını işler.

Özel bir ezgisi olan âşık edebiyatı nazım biçimidir.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ VARSAĞI

Varsağı

8'li hece ölçüsüyle yazılır.

Dörtlükler hâlinde (3-5 dörtlük) ve kendine özgü bir ezgiyle söylenir.

“bre, hey, behey” gibi mertçe söyleyişler dikkat çeker.

2- ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ/ DESTAN

Destan

Genellikle 11'li hece ölçüsüyle yazılır.

Dörtlükler hâlinde (Dörtlüklerde sayı sınırlaması yoktur.) oluşturulur.

Destanlarda savaş, yangın, sel, deprem gibi toplumu etkileyen olayların yanında ünlü kişilerin maceraları da ele alınır.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ İLAHİ

İlahi

Dinî konularda, Allah'ı övmek ve Allah'a yalvarmak amacıyla oluşturulur.

Kendine özgü bir ezgiyle söylenir.

Bu yönüyle divan edebiyatındaki tevhitlere ve münacatlara benzer.

Hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur.

Aruzla yazılanlar gazel şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

Heceyle yazılanlar ise dörtlükler hâlinde kurulmuş ve koşma gibi kafiyeleşmiştir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ İLAHİ

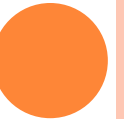
İlahiler farklı tarikatlarda
farklı isimlerle anılmıştır.

İlahi yerine Mevlevîler âyin,
Bektaşiler nefes,

Yesevîler hikmet adlarını kullanmışlardır.

İlahi denilince akla ilk gelen isim Yunus
Emre'dir.

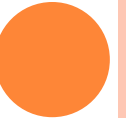
Tasavvuf, hem halk edebiyatında
hem de divan edebiyatında geniş yer tutar.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ İLAHİ

Tasavvufla uğraşan, tasavvuf ehli kişiler için mutasavvıf ve sufi kelimeleri kullanılmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî ile başlayan tasavvuf hareketi, yüzyıllar içerisinde yayılarak devam etmiştir. Yesevî'den sonra Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Ahmed Fakih, Yunus Emre, Nâilî, Şeyh Gâlip gibi pek çok isim tasavvuf içerikli eserler vermişlerdir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ İLAHİ

Bu eserlerde estetik zevk arka planda kalmış, öğreticilik ön plana çıkmıştır.

Sade, halkın anlayacağı bir dil kullanmışlardır.

Bazı mutasavvıf şairler şiirlerinde mecazlı, sembolik söyleyişlere de yer vermişlerdir.

Eskiden beri şiirlerde bahsedilen sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları, şarap, meyhane gibi kavramlar tasavvufta özel bir anlam kazanarak ifade edilmiştir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ NEFES

Nefes

Bektaşî şairlerince yazılan,
Bektaşî törenlerinde saz eşliğinde ve
makamla okunması gelenek hâlini alan
tasavvufî içerikli şiirlerdir.

Nefes olarak adlandırılmalarının nedeni
içsel duyguların konu edilmesidir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ/ NEFES

Genellikle samimi, akıcı bir dil kullanılır.
Ancak genel anlamıyla tasavvufi eserler
alegorik (sembolik) bir anlatıma sahiptir.
Kafiye düzeni daha çok, koşmaya benzeyen
nefesler;
7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsüyle söylenir.
Ancak aruz ölçüsüyle yazılanları da vardır.
Nefeslerde dörtlük sayısı 3-7 arasında
değişmektedir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ ŞATHİYE/ NUTUK / DEVRİYE

Şathiye: Alaycı bir dille, eleştiri içerir.

Nutuk: tarikata yeni giren birisine tarikat adabını öğretmek amacıyla kaleme alınır.

Devriye: Devir esasını
(Allah'tan gelip Allah'a dönmek) konu edinir.

3- DİNİ- TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ ŞATHİYE/ NUTUK / DEVRİYE

*Sırat kıldan incedir,
Kılıçtan keskincedir
Varıp anın üstüne,
Evler yapasım gelir*

*Katre idim ummanlara karıştım
Kaç bulandım kaç duruldum kim bilir?
Devre edip âlemleri dolaştım
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir*

